

A levél 1913 januárjának utolsó keddjén érkezik meg. A harmincöt éves Hardy rendszeres ember. Reggeli után mindennap sétát tesz a Trinity College-ban – magányos sétája közben a kavicsokat rugdalja az ösvényeken, és próbálja kibogozni a bizonyítás részleteit, amelyen dolgozik. Ha szép idő van, azt gondolja magában: Istenem, add, hogy essen, mert nem szeretném, ha ma napfény áradna be az ablakomon; félhomályt és árnyékokat akarok, hogy lámpafénynél dolgozhassak. Ha rossz az idő, azt gondolja: Istenem, kérlek, ne hozd vissza a napsütést, mert zavarni fog a munkában, amihez félhomály, árnyék meg lámpafény kell.

Szép idő van. Fél óra után visszamegy a tanári lakosztályába; igazán jóféle lakosztály, a fontosságához illő. A New Courtra vezető egyik boltíves átjáró fölé épült, táblás ablakain keresztül elnézheti, ahogy a diákok, úton a folyópart felé, átvonulnak alatta. Az inasa, mint mindig, a bejárati ajtó melletti rózsafa asztalkára tette a leveleit. Ma nemigen van semmi érdekes, vagy legalábbis úgy tűnik: néhány számla, egy levél a húgától, Gertrude-tól, egy levelezőlap Littlewoodtól, állandó szerzőtársától, akivel különös szokásuk szerint szinte kizárólag levelezőlapon tartják a kapcsolatot, noha Littlewood itt lakik a szomszédos szárnyban. És aztán – ebből a diszkrét, sőt unalmas levélhalomból, esetlenül, elnyúttan és nem is valami tisztán, akárcsak egy bevándorló, aki épp most szállt le a hajóról egy nagyon hosszú, harmadosztályú utazás végén – ott a levél. A barna borítékot ismeretlen bélyegekkkel ragasztották tele. Először arra gondol, hogy talán tévedésből kézbesítették neki, de a név, amelyet precíz kézírással – amivel nagyon elégedett lenne egy tanítónő, nagyon elégedett lenne a húga – az elejére írtak, az övé: G. H. Hardy, Trinity College, Cambridge.

Mivel a napirendje megenged még néhány percet – a reggelinél már elolvasta az újságokat, átnézte az ausztrál kriketteredményeket, felidegesítette magát az automobil eljövételéről hozsannázó cikkeken –, Hardy leül, felbontja a borítékot, és kivesz belőle egy köteg papírt. Valamilyen zugból, ahol eddig megbújt, előbukkan Hermione, a fehér macska, és az ölébe telepszik. Hardy a

macska nyakát simogatja, ahogy olvasni kezd, és az állat a lábába mélyeszi a karmait.

Tisztelt Uram!

Engedje meg, hogy bemutatkozzam: a madrászi Kikötőhatósági Hivatal Számviteli Osztályán dolgozom mint hivatalnok. Éves jövedelmem mindössze 20 font. Most huszonhárom éves vagyok. Nem részesültem egyetemi képzésben, de a szokásos iskolákat elvégeztem. A tanulmányaim befejezése óta minden szabad időmet a Matematikának szentelem. Nem a megszokott, szabályos úton haladtam, amelyet egy egyetemi kurzuson követnek, hanem új ösvényt vágok magamnak. Beható vizsgálatokat folytattam a divergens sorok területén általában, s az eredményeimet az itteni matematikusok „meglepőnek” nevezték.

A levél végére pillant – „Rámánudzsan S.” a levélíró neve –, majd visszatér, és most már végigolvassa az egészet. Arra jut, hogy a „meglepő” távolról sem a megfelelő kifejezés a fiatalember kijelentéseire. Itt van például, hogy: „Nemrégiben eljutott hozzám az Ön Aszimptotikus nagyságrendek című értekezése, melynek 36. oldalán arra az állításra bukkantam, miszerint még nem találtak pontos kifejezést a tetszőleges számnál kisebb prímek számára. Én találtam ilyen kifejezést, amely igen jól közelíti a valós eredményt, elhanyagolható hibával.” Nos, ha valóban ez a helyzet, akkor ez a fiú megcsinálta azt, ami az elmúlt hatvan év egyetlen valamirevaló matematikusának sem sikerült. Élesítette a prímszámtételt. Ami csakugyan meglepő lenne.

Arra kérném, nézze át a mellékelt feljegyzéseket. Szegény vagyok ugyan, de ha Ön szerint van bennük bármi értékes, szeretném megjelentetni a tételeimet. Nem fejtettem ki magukat a bizonyításokat, és a kapott kifejezéseket sem részleteztem, de jeleztem, hogy milyen úton haladtam. Járatlan lévén az effélében, rendkívül hálás lennék bármilyen útmutatásért. Kérem, bocsásson meg az alkalmatlankodásért.

Az alkalmatlankodásért! Hardy lelöki Hermionét az öléből, a macska nagy bosszúságára, aztán feláll, és az ablakhoz megy. Odalent két taláros diák sétál karöltve az átjáró felé. Őket figyelve az aszimptotákra gondol, konvergáló mennyiségekre, amint egy összeghez közelítenek, melyet nem érnek el soha: egy féllábnival közelebb, aztán negyed lábbal, majd egy nyolcaddal... Az egyik pillanatban még szinte megérinthetné őket, a következőben pedig – huss! – már el is tűntek, felszippanította őket a végtelen. Az indiai boríték furcsa illatot hagyott az ujjain, korom szagát, meg valamiét, amit currynak vél. Olcsó levélpapír. A tinta két helyen is elfolyt.

Nem ez az első eset, hogy Hardy ismeretlenektől kap levelet. Az elvont matematika, bár távol esik a hétköznapi világától, rejtélyes módon vonzza a csodabogarakat. Néhány igazi bolond is írt neki: állítólag olyan képletek vannak a birtokukban, amelyek megmutatják Atlantisz, az elveszett kontinens pontos helyét, vagy hogy kódolt üzenetre bukkantak Shakespeare drámáiban, amely egy Anglia kifosztására irányuló zsidó összeesküvésre utal. Legtöbbjük azonban egyszerű amatőr, akiket rászédett a matematika, és azt hiszik, hogy megoldották a leghíresebb megoldatlan problémákat. Elkészültem a Goldbach-sejtés régóta keresett bizonyításával – a Goldbach-sejtésével, amely egyszerűen azt állítja, hogy minden kettőnél nagyobb páros szám előáll két prímszám összegeként. Mondanom sem kell, hogy nem áll szándékomban elküldeni magát a bizonyítást, nehogy olyasvalaki kezébe kerüljön, aki a sajátjaként hozná nyilvánosságra...

Eddigi tapasztalatainak tükrében ez a Rámánudzsan is az utóbbi kategóriába tartozhat. Szegény vagyok – mintha a matematikából bárki is meggazdagodott volna valaha! – Nem fejtettem ki magukat a bizonyításokat, és a kapott kifejezéseket sem részleteztem – mintha Cambridge-ben minden don csak ezekre várna lélegzet-visszafojtva!

A levélhez kilenc sűrű oldal matematika van mellékelve. Hardy visszaül, hogy átnézze. A számok, betűk és szimbólumok falanxa első ránézésre némi jártasságról – ha nem is otthonosságról – tanúskodik ennek a tudománynak a nyelvében. De valami fonák van abban, ahogy az indiai ezt a nyelvet használja. Így beszél az angolt egy külföldi, aki könyvből tanulta.

Az órára néz. Negyed tíz. Tizenöt perc késésben van. Úgyhogy félreteszi a levelet, megválaszol egy másikat (ez a barátjától, Harald Bohrtól jött Koppenhágából), elolvassa a Cricket legújabb számát, megfejti az összes rejtvényt a Strand „Rébuszok” oldalán (ez – megméri – négy percébe telik), dolgozik a Littlewooddal közös cikkük levonatán, majd pontban egykor felveszi kék talárját, és átsétál a nagyebédlőbe. Isten, ahogy remélte is, nem hallgatta meg az imáját. Szikrázó napsütés melengeti az arcát, bár a kezét zsebre kell dugnia. Aztán belép a nagyebédlőbe, és az itt uralkodó félhomály annyira elnyeli a napfényt, hogy a szemének nincs ideje hozzászokni. Fent egy emelvényen, kétszáz diák zsebongása fölött, Byron, Newton és más egykori illusztris trinitáriusok figyelő tekintete alatt vagy húsz don ül halkán beszélgetve a tanári asztalnál. Megsavanyodott bor és többnapos hús szaga terjeng.

Van egy üres hely Bertrand Russell balján, és Hardy odaül; Russell üdvözlésképpen odabiccent neki. Valaki latinul felolvas egy imát; padok nyikordulnak, a pincérek bort töltenek, és a diákok mohón nekilátnak az evésnek. Littlewood, az asztal túloldalán és öt székkal balra, elmélyülten társalog Jacksonnal, egy idős bölcsész donnal – kár, mert Hardy beszélni akar vele a levélről. De talán nem is baj. Ha van egy kis ideje gondolkodni rajta, talán kiderül, hogy ostobaság az egész, és legalább nem csinál bolondot magából.

Bár a Trinity étlapja francia nyelvű, az étel határozottan angol: posírozott lepényhal, utána bárányvagdalt karórépával és karfiollal és valamilyen gőzölt puding sodóban. Hardy keveset eszik belőle. Az ételekről nagyon határozott nézetei vannak, és a birkasülttől viszolyog a leginkább – ez még a winchesteri napokra nyúlik vissza, amikor mintha soha semmi más nem szerepelt volna az étlapon. A lepényhal pedig, véleménye szerint, a halvilág birkasültje.

Russellnek láthatólag semmi baja a lepényhállal. Bár jóban vannak Hardyval, nemigen kedvelik egymást – a barátságuk ez a formája Hardy tapasztalatai szerint sokkal gyakoribb, mint általában hiszik. Ismeretségük első néhány évében Russell tömött bajuszt viselt, ami, ahogy Littlewood megjegyezte, megtévesztően jámbor és együgyű arckifejezést kölcsönzött neki. Aztán leborotvált, és az arca a személyiségéhez vált hasonlatossá. Most vastag, a hajánál sötétebb szemöldök vonja árnyékba a szemét, a tekintete egyszerre éber és szórakozott. A szája pengevékony és kissé veszélyesnek látszik, harapásra kész. A nők imádják – a felesége mellett van egy rakás szeretője –, amin Hardy mindig is csodálkozott, mivel Russell egy másik jellegzetessége a rettenetes szájszag. Szellemének nagysága és ereje – eltökéltsége, hogy ne csupán kora legnagyobb logikusa legyen, de az emberi természet diagnosztája is, filozofáljon, politizáljon – lenyűgözi és irritálja Hardyt, mivel egy ilyen elme telhetetlensége néha állhatatlanságnak tűnhet. Az elmúlt néhány évben például nemcsak monumentális Principia Mathematicá-ja harmadik kötetét jelentette meg, hanem egy monográfiát is A filozófia alapproblémái címen. Ma azonban nem a matematika alapjairól vagy a filozófia problémáiról beszél. Azzal szórakoztatja magát és untatja Hardyt, hogy a szimbolikus logika nyelvére fordítja az Elhunyt Feleség Lánytestvére Törvényt – még ábrákat is rajzol hozzá egy jegyzetömbre –, amely kimondja, hogy az özvegyembernek joga van elvenni elhunyt felesége lánytestvérét; Hardy mindvégig elfordítja az arcát, hogy ne kelljen éreznie Russell rossz szagú leheletét. Amikor Russell befejezi (végre!), Hardy a krikettre tereli a szót: jobbkezes dobókra és helyezkedésekre,

vízszintes ütésekre, az elhibázott stratégiákra, melyek miatt véleménye szerint az Oxford elveszítette legutóbbi meccsét a Cambridge ellen. Russell, akit éppen annyira untat a krikett, mint Hardyt az Elhunyt Feleség Lánytestvére Törvény, vesz magának még egy szelet sültet. Megkérdezi, vannak-e az egyetemnek új játékosai, akiket Hardy csodál, és Hardy megemlíti egy indiait, Csatterdzsít a Corpus Christiből. Előző nyáron látta játszani az elsőévesek meccsén, és nagyon jónak találta. (És nagyon jóképűnek is – bár ezt nem mondja.) Russell megeszi a gateau avec crème anglaise-ét. Komoly megkönnyebbülés, amikor a proctor végre-valahára elmondja a záró asztali áldást; Hardy megszabadulhat a szimbolikus logikától, és átsétálhat a Grange Roadra a mindennapi fedett pályás teniszmeccsére.